

Küresel Ekonomik Kriz, Ekonomik İstikrar ve Türkiye

Hüseyin Gül

*Doç. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi
İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: gulhuseyin@yahoo.com*

ABD Kayaklı Ekonomik Kriz

ABD’de geçen yıl yaz aylarında belirtileri ortaya çıkan, 2008 yılı Bahar aylarında belirginleşen ve derinleşen ama derinliği kestirilemeyen “mortgage” piyasası (gayrimenkul rehini piyasası) krizinin boyutları hakkında bugün artık daha fazla bilgi sahibiyiz. ABD’de ciddi bir krize doğru giden koşullar, Avrupa ülkelerine de yayılma eğilimine girmiş görünmektedir.

ABD kaynaklı kriz Yaz aylarında Amerikan Federal Hükümeti’nin yaptığı vergi indirimlerinin ve kaynak aktarımlarının sonrasında denenen borsayı ve piyasayı manipüle etme girişimlerinin sonuç vermediği görüldü. Bear Sterns ve Lehman Brothers iki önemli finans kuruluşunun iflası, iki dev Amerikan konut finansman kuruluşu (Fannie Mae ve Freddie Mac) ile iki önemli yatırım bankasına (Morgan Stanley ve Goldman Sachs) el konulması, iflasın eşliğindeki Maryll Lynch’in Bank of Amerika tarafından satın alınması ve diğer önemli finans kuruluşlarının da sıkıntıda olduğuna dair haberler ve gelişmeler krizin boyutlarının daha da genişleyebileceğine işaret etmektedir. New York Borsası’nda yaşanan düşüş sonucunda hisselerin değerinde bir günde toplamda bir trilyon doların uçup gitmesi¹ de bu yargımızı güçlendirmektedir.

Amerikan Federal Hükümeti’nin önerisi ile kabul edilen son 700 milyar dolarlık finans kuruluşlarına nakit para aktarma ve 150 milyar dolarlık vergi indirimi paketi de krizin gerçek boyutları hakkında daha net fikir vermektedir. Amerikan hükümetinin iyi durumdaki özel finans kurumlarının da zor durumdaki diğer özel finans kuruluşlarına nakit aktarmak için açılacak kötü kredilerin açık artırma ile satışına ilgi göstermeleri çağrısında bulunması da

---

¹ Fukuyama, F., 2008, “The Fall of America Inc.”, *Newsweek*, October 13, s. 31.

krizin görününden derin olduğunun bir işareti olarak algılanabilir. Meral Tamer, krizin derinliğine ilişkin değerlendirmelere yer verirken, ABD Merkez Bankası (FED) Başkanı Ben Bernanke'nin krizin maliyeti konsundaki tahmininin Temmuz 2007'de 100 milyar dolar iken Ocak 2008'de 500 milyar dolar olduğunu belirtiyor. Ancak, FED Başkanı Bernanke son üç-dört ayda 1 trilyon doları aşan Amerikan Federal Hükümeti'nin planlarına olur verdi. Son olarak, Uluslararası Para Fonu'ndan gelen açıklama ise krizin maliyetinin 1.4 trilyon doları aşacağı yönündedir.

ABD'nin yanı sıra, İngiltere, İspanya, İzlanda gibi ülkelerde de krizin etkisi net olarak ortaya çıkmış görünmektedir. Öyleki, İngiltere'de en az 90 milyar dolarlık bir kurtarma paketinden bahsedilirken; İzlanda'da daha şimdiden iki bankaya devlet tarafından el konulmasına rağmen, durumun daha da kötüye gidebileceği ve tümenden ulusal iflasın söz konusu olabileceği dile getirilmektedir.

Bu değerlendirmeye enerji fiyatlarındaki artışı da eklediğimizde sorunun daha da büyüyebileceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Örneğin, son aylarda düşse de, bahar aylarında önemli bir biçimde yükselen petrol fiyatlarının özellikle ulaşım sektöründe ciddi krizlere yol açabileceğinin ilk belirtileri de son günlerde ortaya çıktı. İngiltere'nin üçüncü en büyük tur operatörü XL şirketinin iflası ve Avrupa'nın en büyükleri arasında yer alan İtalyan ulusal havayolu şirketi Alitalia'nın iflasın eşliğinde olması; enerji fiyatlarındaki artışın ABD kaynaklı ekonomik krizin daha da derinleşip yaygınlaşmasına yol açma olasılığının devam ettiğini göstermektedir. Öyle ki, Amerikan finans piyasasının Avrupa ile olan bağları ve enerji krizi ile birlikte düşünüldüğünde, kapitalist sistemde global bir krize dönüşme olasılığı da bulunmaktadır.

Krizin Türkiye'ye Etkileri

Bu gelişmelerin Türkiye'ye etki etmeyeceği yönünde Hükümet kanadından gelen açıklamalara rağmen, giderek yaygınlaşan kanı odur ki, Türkiye'nin krizden etkilenmesi kaçınılmazdır. Ancak, böyle bir krizin boyutlarının Türkiye'nin ve özellikle de ekonominin iyi yönetilmesiyle bağlantı olacağı ortadadır. Yaklaşık 350-400 milyar dolarlık borcu döndürmek zorunda olan, bu yılki cari açığının 50 milyar doları aşması beklenen, dış piyasaları vuran finansman krizi nedeniyle dış borçlanmada sıkıntılı ve sıkışık bir dış finans piyasası ile karşı karşıya bulunan, dünyanın en pahalı borçlanan ülkelerinden biri olan, elektrik enerjisi üretiminin yarıdan fazlasını doğal gazdan elde eden ve doğal gazın da yüzde 65'ini sadece Rusya'dan alan Türkiye'nin krizden etkilenmeyeceğini söylemek, krize davetiye çıkarmak anlamı taşıyacaktır. Kriz tehlikesi yok rehavetine kapılıp, borsa verilerinden, artan faiz ve enflasyondan vb. belirtileri ortaya çıkan ve diğer dışsal unsurlarla riski daha da artan bir ekonomik krize karşı gerekli önlemleri almamak, krizin şiddetini artırarak, daha fazla zarara yol açabilecektir.

Dolayısıyla "Türkiye küresel krizin daha da derinleşmesine karşı gerçekten iyi hazırlanmakta mıdır?" sorusunun sorulması ve yanıtının aranması gereklidir. Bu soruya olumlu bir yanıt vermek henüz güç görünmektedir. AKP Hükümeti, 22 Temmuz'un seçimleriyle elde ettiği başarıyı maalesef tam bir yönetim başarısına dönüştürememiştir. Seçim başarısından kaynaklandığı görünen güç gösterisi tutkusu, değişik kamu kurumlarını, basın kuruluşlarını ve özel kuruluşları nüfuz altına alma iştahı, iktidarın yönetimde basiretsizliğe ve başarısızlığa sürüklenmesine de kapıyı aralamaktadır. Son dönemde orta çıkan yolsuzluk dosyaları buna yeni halkalar eklemektedir. Türkiye için önemli bir çıpa oluşturan Avrupa Birliği ile bütünleşme yönündeki reformlarda da iktidarın isteksiz davranması ve geri kalması, AKP'nin zor bir dönemde toplumu ve ekonomiyi yönetebileceğine dönük var olan güveni sarsmaktadır.

AKP maalesef ciddi bir ekonomi politikası da ortaya koyamamaktadır. IMF ile anlaşma yoluna da, muhtemelen yaklaşan seçimlerde kamusal kaynaklardan daha rahat yararlanma kaygısıyla henüz başvurulmaması, ABD kaynaklı krizin Türkiye'ye etkisini artırma riskini yükseltmektedir. Türkiye, neredeyse sonuna gelmiş olsa da, halen 2000-2001 ekonomik krizi sonrasında Kemal Derviş tarafından formüle edilen güçlü ekonomiye geçiş programını uygulamaktadır. 22 Temmuz seçimleri sonrasında kurulan yeni Erdoğan Hükümet'ince bazı ekonomik reform ve istihdam paketleri açıklanmıştı. Ancak; Derviş'in programının alternatifi güçlü bir ekonomik program Erdoğan Hükümeti'nce ortaya konulamamıştır.

Şunu belirtmek gerekir. IMF ile birlikte uygulanan ve Türkiye'yi 2000-2001 ekonomik krizinden çıkararak program, ülkemize o günün koşullarına zarar değil, yarar sağlamıştır. Ne var ki, doğal olarak kendi ekonomik programını geliştiremeyip IMP programlarına mahkum olmanın sonucu, Türkiye'nin bağlamından, öz gerçeklerinden kopuk ve kendine özgün olmayan politikalarla sorunlarına çözüm üretilmesi anlamı taşımaktadır. Genelde herkes Türkiye'nin kendine ait bağlamını kabul eder, altını çizer ve kendi ulusal ekonomik programımızı geliştirmemizin önemini belirtir. Ancak, AKP kurmayları da özgün bir ekonomik program geliştirmede ve uygulamada şu na kadar çok başarılı olamamışlardır.

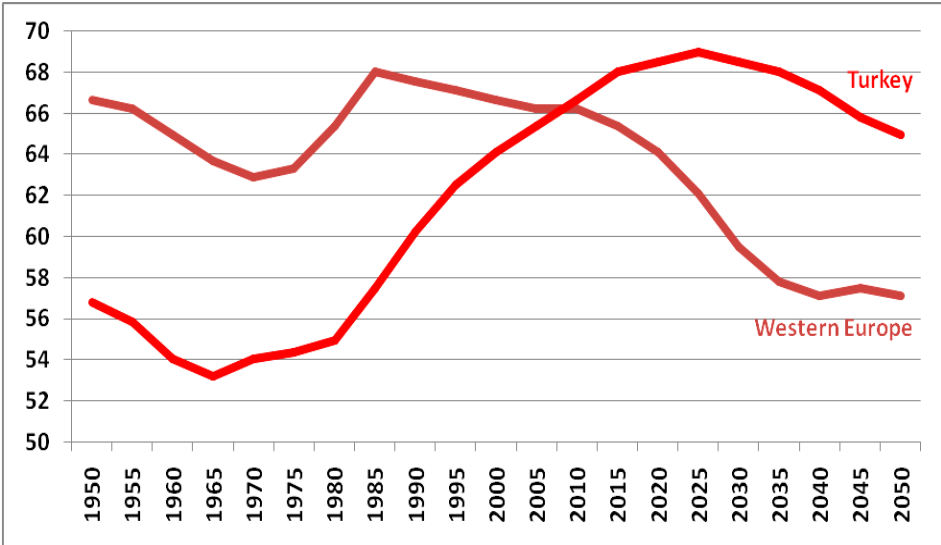
Bu tartışmalar bir yana, IMF'le yapılacak anlaşmada geç kalınması ve seçim savurganlığına kayılması, ekonomik kriz riskini daha da artırmaktadır. Dolayısıyla ciddi bir ekonomik program eksikliği, ya da daha genel anlamıyla ekonominin ve toplumun iyi yönetilmesi sorunu, Türkiye açısından en büyük riski oluşturmaktadır. Düşen büyüme oranları, tüm çabalara rağmen yüksek devam eden işsizlik ve enflasyon oranları ve yükselen enerji fiyatları ile birlikte düşünüldüğünde, bu riskin ciddiye alınmasının gerekliliği ortadadır.

Türkiye Ne Yapabilir?

Bu riskleri bertaraf etmek için, küresel krizin Türkiye'ye etkisinin iyi analiz edilmesi ve sürdürülebilir makul bir büyüme hızının tutturulabilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu hedeflerin, başka reformlarla da desteklenmesi de gerekmektedir. Bu reformlar arasında kayıt dışını kayıt altına alacak, işgücünün piyasaya katılımını artıracak, niteliğini ve verimliliğini yükseltecek, eğitimin ülke gereksinimlerine yanıt verecek özelliğini geliştirecek, mesleki eğitimi günün gereklerine uyduracak vb. reformlar kritik önemdedir.

İşsizlik oranını düşük tutabilmek pahasına, genç kızlarımızın ve kadınlarımızın eve mahkum edilmesi, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği gibi, Türkiye'nin son dönemlerdeki en önemli sorunu haline gelen sosyal güvenlik sorununun hem ortaya çıkmasının hem de çözümsüzlüğünün en önemli nedenlerinden biridir. Benzer biçimde, 20'li yaşlardaki gençlerimizin üçte birinin işsiz dolaşması da ekonomik büyüme sorunu olan bir ülkenin en önemli kaynağını atıl bırakması anlamı taşımaktadır. Bu nedenle, ideolojik ve sokak ağzı söylemler ortaya koymaktan çok, ekonominin ve toplumun yönetiminde akli hakim kılacak, devlette ve ekonomide verimliliği ve kaliteyi artıracak, çalışanların durumunu iyileştirecek politikalar geliştirmek gerekmektedir.

Grafik 1. Çalışabilir Yaştaki Nüfusun Toplama Oranı (%)

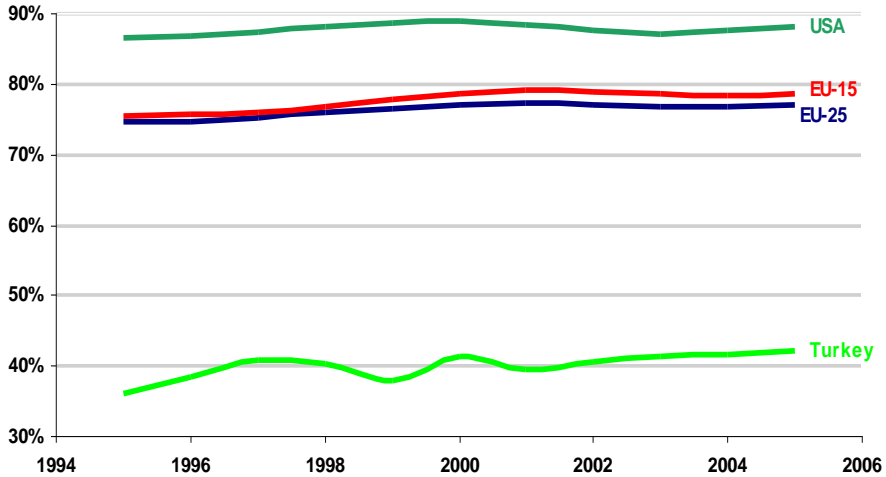

Yukarıda verilen Grafik 1'de net olarak görülmektedir ki, Türkiye bugün ve 40 yıllık gelecekte neredeyse nüfusunun yüzde 10'u oranında Batı Avrupa

ülkelerine göre daha fazla genç nüfusa sahip olacaktır. Ayrıca, 2025 yılına kadar Türkiye'de genç nüfus artacaktır. Bu veriler, Türkiye'nin öncelikli olarak gençlerine dönük, eğitim, mesleki eğitim ve istihdam başta olmak üzere, acil ve ciddi politikalar geliştirmesinin gereğini ortaya koymaktadır.

Aşağıda verilen Grafik 2 ise, sahip olduğumuz nüfusumuzun ne kadarının istihdamda olduğunu göstermektedir. Bu grafik kabaca Batı ülkelerine göre yarı yarıya daha az çalıştığımıza işaret etmektedir. Batı ülkelerinde çalışabilir nüfusun yüzde 80 ile yüzde 90'ı işgücüne ve üretime katılırken, ülkemizde bu oran yüzde 40'larda kalmaktadır. Kadınlarımız arasında ise genelde yüzde 20'lere ve kentli kadınlar arasında ise yüzde 10'lara düşmektedir. Bu rakamlar, siyasal iktidarın, daha büyük düşünüp, istikrarlı ekonomik büyüme ve istihdam yaratma, işgücünün verimliliğini ve işgücüne katılımını artırma, genç işsizleri ve eve mahkum edilen ev kadınlarımızı ve genç kızlarımızı işgücüne kazandırma gibi makro hedeflere odaklanması ve bunu mikro reformlarla desteklemesi acil gerekler olarak görünmektedir.

Grafik 2. İstihdamın Çalışabilir Yaştaki Nüfusa Oranı (%)

Ancak, AKP hükümeti bu hedefler doğrultusunda gerekli ve yeterli adımları atamamakta ve kendini günlük siyasi çatışmalara mahkum etmiş görünmektedir. Bunun iktidarın başarısızlıklarını örtmek için bir taktik mi yoksa iktidarın ipleri elinden kaçırdığının bir göstergesi mi olduğunu saptamak kolay olmasa da, her iki durumun da ülkeye yararı ve halkın refahına katkısı yoktur. Özellikle ABD kökenli bir küresel krize doğru gidildiğinin işaretlerinin arttığı bir ortamda bu başarıyı arayan bir iktidar politikası olamaz. Bu süreçte iktidarın Türkiye ekonomisini ve toplumunu yönetme konusunda içine

düştüğü sıkıntılarda, muhalefetten de ciddi alternatif çözümler gelmemektedir. Muhalefet, Türkiye'yi yönetme sorumluluğunun iktidarda olduğu savunusuna sığınarak, kendini halk karşısında sorumsuz bir konumda görmekte ve Türkiye'nin sorunlarına etkin alternatif çözümler ortaya koyamamaktadır. Buna rağmen, yine de sorumluluğun önemli kısmının iktidarda olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz; çünkü çözüm üretmek için yetki, kaynak ve araçlar iktidarın elindedir.

Ancak, Türkiye'nin sorunlarına çözüm önerileri üretmek, Türkiye'de yaşan herkesin sorumluluğu olmalıdır. Burada önemli olan başarılı olabilecek politikaların geliştirilmesidir. Bunu yaparken de ülkemizin koşullarına uygun, devletin yaptığını daha iyi yapmasını sağlayacak, kamu yararını artıracak, piyasanın ve piyasa aktörlerinin daha etkin çalışmasının önünü açacak, ama her şeyi piyasalaştırmayı öneren ezber çözümlerin ötesinde, kendimize özgü ve yaratıcı çözümler ortaya koyabilmek gerekmektedir. Son noktayı basit ve ezbere piyasacı yaklaşımın ABD'de yaşanan krizde nasıl bir etki yaptığını belirterek koyalım. John Gray, 28 Eylül 2008 tarihli *Observer* gazetesinde şu değerlendirmeyi yapıyor: "Amerikan siyasi elitleri tehlikeli bir şekilde basite indirgenmiş bir serbest piyasa ideolojisini benimseyerek bu ekonomik krizin sorumlusu olmuştur."